

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Polityka Organizacji Narodów Zjednoczonych
w zakresie ochrony praw rodziny. Wybrane aspekty**

dr hab. Marek Bielecki, prof. IWS

Prawa podstawowe
Warszawa 2021

Spis treści

I. Uwagi wstępne	5
II. Polityka Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie dostępu do żywności	11
III. Działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie ochrony osób starszych	17
IV. Działania Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz ochrony praw dzieci przebywających poza krajem swego pochodzenia oraz wychowujących się poza rodziną	26
V. Podsumowanie	33
Bibliografia	35

I. Uwagi wstępne

Ochrona praw rodziny jest ściśle skorelowana z systemem ochrony praw człowieka. Jednostka ludzka, korzystając ze swobody kształtowania życia osobistego, urzeczywistnia swoje prawa w różnego rodzaju zbiorowościach. Jedną z nich jest rodzina, która stanowi fundament społeczeństwa, a jej ochrona jest jedną z podstawowych powinności państwa. Aby scharakteryzować wybrane elementy polityki Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) w kwestiach zapewnienia praw rodziny i jej poszczególnych członków, należy na wstępie sprecyzować zakres pojęć związanych z realizowanym tematem.

Zagadnienie ochrony praw człowieka w aspekcie międzynarodowym jest ściśle związane z utworzeniem i działalnością ONZ. Proces krystalizowania się praw jednostki rozpoczął się jednak dużo wcześniej. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, już w okresie starożytności zaczynają się kształtować takie pojęcia, jak godność, równość, wolność czy prawo naturalne, które współcześnie stanowią istotę interesujących nas uprawnień. Pomimo tego, że filozofia starożytnej Grecji nie posługiwała się terminem „prawa człowieka”, to tam należy doszukiwać się ich genezy, a do koncepcji wypracowanych wówczas nawiązywali również ojcowie Kościoła Katolickiego. W średniowieczu pojawiają się pierwsze próby kodyfikacji praw, które dopiero później zostały określone mianem „praw człowieka”. W Polsce grupą uprzywilejowaną jest szlachta, której władcy zaczynają nadawać liczne przywileje i immunitety¹. Interesujące nas pojęcie w akcie normatywnym zostało po raz pierwszy użyte w 1776 r. w *Bill of Rights* Wirginii. Był to efekt myśli oświeceniowej, która stawiała pierwotne prawa jednostki przed prawami społeczeństwa i prerogatywami państwa².

II wojna światowa ukazała, że ludzie zdolni są do czynów, które zaprzeczają istocie człowieczeństwa. W imię wyimaginowanych idei dokonano ludobójstwa na milionach niewinnych istnień ludzkich. Społeczność międzynarodowa po raz kolejny postanowiła jednak przywrócić sens takim pojęciom jak godność, wolność czy prawa jednostki, a miało to urzeczywistnić się za sprawą powstałej 24 października 1945 r. Organizacji Narodów Zjednoczonych. W preambule Karty ONZ sygnatariusze porozumienia odwołują się do takich wartości jak: wiara w podstawowe prawa człowieka, godność osoby ludzkiej, wartość jednostki oraz równoprawienie mężczyzn i kobiet, a jeden z głównych celów ONZ to proklamowanie, popieranie

¹ M. Maciejewski, *Teoretyczne aspekty ochrony wolności i praw jednostki*, [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, red. A. Bator i in. Wrocław 2013, s. 12.

² T. Jurczyk, *Geneza rozwoju praw człowieka*, „*Homines Hominibus*” 2009, nr 1, s. 29.

i zachęcanie do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie³.

Swoistym źródłem dla powojennych standardów w zakresie ochrony praw przysługujących osobie ludzkiej stała się, uchwalona 10 grudnia 1948 r., Powszechna Deklaracja Praw Człowieka⁴ (dalej: „Deklaracja”). Jak zwraca uwagę Tomasz Jurczyk, w doktrynie nie ma jednomyślności co do charakteru wiążącego tego dokumentu. Przeciwnicy jej normatywnego charakteru powołują się na fakt, że Deklaracja nie jest umową międzynarodową oraz na to, iż dokumenty z prac przygotowawczych świadczą o braku woli stron co do nadawania jej obowiązującej rangi. Z kolei druga grupa podkreśla okoliczność, że Deklaracja wyraża wolę społeczności międzynarodowej i należy ją traktować w kategoriach prawa zwyczajowego⁵. Niezależnie jednak od charakteru, jaki nadamy temu dokumentowi, Deklaracja stała się źródłem i inspiracją dla wielu późniejszych regulacji. Już w pierwszym zdaniu preambuły stwierdza się bowiem, że: „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju na świecie”. Podkreślono również fakt, że: „brak poszanowania i pogarda dla praw człowieka doprowadziły do aktów barbarzyństwa, które wstrząsnęły sumieniem ludzkości, a nadejście świata, w którym ludzie będą korzystać z wolności słowa i przekonań oraz wolności od strachu i niedostatku, ogłoszono jako najwznioślejszy cel człowieka”.

Warto zauważyć, że doktryna większości kościołów i związków wyznaniowych również akcentuje konieczność akceptowania praw człowieka. W polskich realiach szczególna rola przypada Kościołowi Katolickiemu obrządku łacińskiego, dlatego też warto przytoczyć kilka szczegółów z ewolucji poglądów, jaka miała miejsce w jego oficjalnej doktrynie. Kiedy w epoce nowożytnej następowało silne zwrócenie się w kierunku humanizmu i poszanowania integralnych praw jednostki, Kościół w początkowym okresie zachowywał powściągliwość w jednoznacznym poparciu nowych idei. Stanisław Skobel genezy takiej postawy upatruje w negatywnym stosunku nowych prądów filozoficznych do samej instytucji Kościoła⁶. Zmiana dokonuje się w okresie pontyfikatu Leona XIII (1878–1903), który w swoich encyklikach społecznych zwracał szczególną uwagę na konieczność respektowania praw ekonomicznych i socjalnych w stosunkach pracy. Współcześnie szczególnego znaczenia nabiera nauczanie zawarte w dokumentach Soboru Watykańskiego II, które zawiera wykład dotyczący źródeł praw człowieka, ich zakresu, jak również zagrożeń, jakie mogą mieć miejsce w procesie ich realizacji⁷. Pontyfikat papieża Jana Pawła II charakteryzuje się troską zarówno o prawa każdej

³ Karta Narodów Zjednoczonych podpisana w San Francisco 26 czerwca 1945 r., <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/387351/POLISH-1971.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (dostęp: 21 czerwca 2022 r.).

⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z 10 grudnia 1948 r., <http://www.bb.po.gov.pl/images/Prawa/PNZ/PDPCZ.pdf> (dostęp: 21 czerwca 2022 r.).

⁵ T. Jurczyk, *Geneza...*, s. 34.

⁶ S. Skobel, *Prawa człowieka we współczesnym nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, nr 10, s. 131.

⁷ S. Skobel, *Prawa...*, s. 133–136.

jednostki, jak i o prawa przysługujące rodzinie i poszczególnym jej członkom. Nawiązując do nauczania soborowego, Jan Paweł II przyjmuje godność osoby ludzkiej za źródło uprawnień jednostki, formułując w związku z tym koncepcje absolutnych i integralnych praw człowieka. Wyodrębnia przy tym prawa wolnościowe, społeczne i solidarnościowe⁸.

Benedykt XVI w swoim nauczaniu nawiązuje również do konieczności respektowania praw człowieka, podkreślając szczególne znaczenie godności osoby ludzkiej i opieranie obowiązujących systemów normatywnych na prawie naturalnym⁹.

Obecny papież Franciszek w swoim nauczaniu zwraca uwagę na fakt łamania praw człowieka w obszarze świadczeń socjalnych. Jak podkreśla, prawa człowieka są łamane nie tylko w sytuacjach panowania zagrożeń terrorystycznych czy w wyniku represji polityczno-prawnych stosowanych przez państwo. Głównym czynnikiem sprawczym jest nędza dotycząca najuboższe warstwy społeczne oraz niesprawiedliwe struktury ekonomiczne, sprzyjające nierówności oraz wykluczeniu społecznemu¹⁰.

Podsumowując kwestie ewoluowania idei praw człowieka, warto przywołać opinię wyrażoną przez Wiktora Osiatyńskiego, który zauważa fakt, iż mają one niepowtarzalną wartość społeczną i polityczną. Stanowią ponadto ważne kryterium oceny działalności władz, a nawet konstytucji i przepisów prawa¹¹. Dlatego też nie dziwi fakt, że również ONZ w swoich działaniach zajmuje się w głównej mierze ochroną i propagowaniem praw człowieka w różnych wymiarach życia społecznego, w tym tych, które dotyczą rodziny i jej poszczególnych członków.

Dla pełniejszego zrozumienia prezentowanych treści duże znaczenie ma również samo ujęcie terminu „polityka”, które może mieć wiele znaczeń i nie wszystkie z nich są koherentne z podejmowanymi poniżej rozważaniami.

Jerzy Hausner wyodrębnia cztery kategorie desygnatów odnoszących się do interesującego nas pojęcia. Po pierwsze termin ten określa jeden z podstawowych wymiarów funkcjonowania społeczeństwa, obok gospodarki i kultury. Po drugie politykę możemy rozumieć jako całość kształt organizacji politycznych, z których najważniejsza rola przypada państwu. Po trzecie polityka określana jest jako celowe działanie podmiotów politycznych. I wreszcie po czwarte, przez określenie „polityka” rozumiemy określoną dziedzinę działań władzy publicznej¹².

Specyfika badań prowadzonych w niniejszym opracowaniu sprawia, że główny akcent zostanie położony na rozumienie polityki w trzecim i czwartym z zaprezentowanych obszarów, z tym zastrzeżeniem, że przeanalizowany zostanie międzynarodowy aspekt działalności ONZ.

⁸ H. Skorowski, *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1998, nr 5/2, s. 120–121.

⁹ Szerzej na ten temat: D. Lubiński, *Prawa człowieka w nauczaniu J. Ratzingera – Benedykta XVI*, [w:] *W służbie Kościołowi. Księga pamiątkowa poświęcona ks. infułatowi S. Gradowi*, Łódź 2012, s. 27–42.

¹⁰ E. Kozerska, *Papież Franciszek o prawie*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2016, t. 15, z. 2, s. 349.

¹¹ W. Osiatyński, *Wprowadzenie do pojęcia praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/publication/wprowadzenie-do-pojecia-praw-czlowieka/> (dostęp: 9.06.2022 r.).

¹² J. Hausner, *Polityka a polityka publiczna*, „Zarządzanie Publiczne” 2007, nr 1, s. 44.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje również określenie „polityka rodzinna”. Termin ten został użyty po raz pierwszy w latach czterdziestych XX wieku, kiedy – głównie w Europie – toczyła się debata nad polityką społeczną w stosunku do rodzin i dzieci. Pojęcie to łączono wówczas z działaniami rządu na rzecz dzieci i ich rodzin, ze szczególnym uwzględnieniem podmiotów posiadających potomstwo oraz dookreśleniem roli poszczególnych członków rodziny¹³. Współcześnie termin ten pojmuje się jako ogół norm prawnych, środków i podejmowanych przez państwo działań, aby stworzyć odpowiednie warunki dla powstania i prawidłowego funkcjonowania rodziny i w takim znaczeniu będzie postrzegany w niniejszym przedłożeniu¹⁴.

Terminem, który wymaga również poczynienia uwag wyjaśniających, jest pojęcie rodziny, które na forum ONZ zostało doprecyzowane w kilku dokumentach¹⁵. W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uznano, że rodzina jest naturalną i podstawową komórką społeczeństwa (art. 16). Podobnie definiowana jest rodzina w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (art. 23 ust. 1)¹⁶, Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (art. 10 ust. 1)¹⁷ oraz w preambule Konwencji o prawach dziecka¹⁸. Komitet Praw Człowieka w Komentarzu Ogólnym nr 19, uznając rodzinę za podstawową komórkę społeczną, zauważył jednak, że sama definicja może być zróżnicowana w zależności od państwa, a nawet regionu. Występują bowiem różne typy rodzin, tj.: wielopokoleniowe, dwupokoleniowe, pary niebędące w związku małżeńskim czy też osoby samotnie wychowujące dziecko. Państwa członkowskie zachowują autonomię w zakresie uznania poszczególnych typów związków. Niemniej jednak międzynarodowa ochrona powinna opierać się na jak najszerzej definicji¹⁹.

Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka, podkreślając autonomię poszczególnych krajów do ustalania zakresu pojęcia rodziny, w raporcie skierowanym w 2016 r. do Rady Praw Człowieka zauważa, że o tym, jak pojmujemy rodzinę, decydują zarówno uwarunkowania religijne, jak i kulturowe²⁰.

W świetle poczynionych uwag konieczne wydaje się również doprecyzowanie zakresu pojęcia „rodzina” na gruncie prawa polskiego. Wprawdzie istnieją już opracowania,

¹³ A. Durasiewicz, *Instrumenty polityki rodzinnej*, „Biuletyn Informacyjny. Wiadomości Społeczne”, red. K. Głębicka, Warszawa 2009, s. 57.

¹⁴ R. Szewczyk, *Funkcjonowanie i ochrona praw rodziny w ustawodawstwie polskim i Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie” 2010, t. 12, s. 303.

¹⁵ Szerzej na temat pojęcia „rodzina” zob. M. Myl, *Prawo do życia rodzinnego z perspektywy europejskich oraz amerykańskich organów ochrony praw człowieka. Zakaz dyskryminacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2020, z. 2, s. 79–81.

¹⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

¹⁷ Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).

¹⁸ Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526).

¹⁹ M. Myl, *Prawo...*, s. 80.

²⁰ M. Myl, *Prawo...*, s. 80.

w których przedstawiono rzeczzone zagadnienie na gruncie krajowych rozwiązań normatywnych, niemniej jednak wydaje się to również celowe dla kompletności poniższych rozważań²¹.

W prawie polskim „rodzina” jest pojęciem normatywnym, brakuje jednak jej legalnej definicji zarówno w przepisach Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego²² (k.r.o.), jak i w Konstytucji RP²³. Termin „rodzina” został dookreślony w ustawie o pomocy społecznej²⁴ (u.p.s.). Zgodnie z art. 6 pkt 14 u.p.s. rodzinę tworzą osoby spokrewnione lub niespokrewnione, pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące. Krąg podmiotów wchodzących w skład rodziny nie ogranicza się więc wyłącznie do rodziców i ich dzieci. Szeroki zakres pojęcia rodziny określa również ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁵ (u.p.p.r.). Zgodnie z art. 2 pkt 1 u.p.p.r. tworzą ją osoby najbliższe w rozumieniu art. 115 § 11 Kodeksu karnego²⁶, a więc małżonkowie, wstępni, zstępni, rodzeństwo, powinowaci w tej samej linii lub stopniu, osoba przysposobiona oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu. Ponadto członkiem rodziny jest także inna osoba wspólnie zamieszkująca lub gospodarująca. Zarówno ustawa o pomocy społecznej, jak i ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nie wykluczają z katalogu podmiotów utożsamianych z rodziną heteroseksualnych konkubinatów i związków jedнопłciowych. W ustawie o świadczeniach rodzinnych²⁷ (u.ś.r.) pod pojęciem rodziny prawodawca konkretyzuje podmioty uprawnione do otrzymywania świadczeń rodzinnych. Zgodnie z art. 3 pkt 16 u.ś.r. rodzinę tworzą małżonkowie, rodzice, dzieci, opiekun faktyczny dziecka, dzieci pozostające na utrzymaniu do ukończenia 25. roku życia, dzieci po ukończeniu 25. roku życia legitymujące się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności, jeżeli w związku z tą niepełnosprawnością przysługuje im świadczenie pielęgnacyjne lub specjalny zasiłek opiekuńczy albo zasiłek dla opiekuna. Do członków rodziny nie zalicza się dziecka pozostającego pod opieką opiekuna prawnego, dziecka pozostającego w związku małżeńskim, a także pełnoletniego dziecka posiadającego własne dziecko. Dla badań podejmowanych w niniejszym opracowaniu zasadne będzie przyjęcie szerokiego pojmowania rodziny, traktowanej jako zbiór osób zamieszkujących we wspólnym gospodarstwie, wydaje się to być bowiem zgodne z postrzeganiem tej instytucji przez ONZ.

²¹ M. Bielecki, *Ochrona rodziny i życia rodzinnego w kontekście wychowania zgodnie z przekonaniem rodziców*, Warszawa 2020, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/11/IWS_Bielecki-M._Ochrona-rodziny-i-%C5%BCycia-rodzinnego-w-kontek%C5%9Bcie-wychowywania-zgodnie-z-przekonaniami-rodzic%C3%B3w.pdf (dostęp: 9 czerwca 2022 r.).

²² Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359).

²³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²⁴ Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 2268 ze zm.).

²⁵ Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1249).

²⁶ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 1138).

²⁷ Ustawa z 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r. poz. 615 ze zm.).

Zakres działalności organów ONZ w zakresie ochrony rodziny jest niezmiernie szeroki i wieloaspektowy, dlatego też nie sposób scharakteryzować wszystkich obszarów i należy skupić się wyłącznie na wybranych kwestiach. Niniejsze opracowanie dotyczyć będzie trzech obszarów zainteresowań ONZ, a mianowicie: zapewnienia dostępu do żywienia, ochrony osób starszych, a także zapewnienia praw dzieciom przebywającym poza krajem swego pochodzenia oraz wychowującym się poza rodziną.

II. Polityka Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie dostępu do żywności

Organizacja Narodów Zjednoczonych od momentu powstania wiele uwagi poświęca zagadnieniu dostępu do żywności. W ramach istniejących struktur funkcjonują liczne podmioty, których podstawowym celem jest troska o zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego. Niemniej jednak, pomimo permanentnie prowadzonych działań, istnieje potrzeba zwiększenia ich intensyfikacji. Jak wynika bowiem z wypowiedzi Sekretarza Generalnego ONZ z 9 czerwca 2020 r., jest wiele obszarów, na które należy zwrócić szczególną uwagę. Według zaprezentowanych danych na świecie jest wystarczająco dużo żywności, by wyżywić 7,8 miliarda ludzi, tymczasem 820 milionów głoduje. Ponadto około 144 milionów dzieci poniżej piątego roku życia cierpi na zahamowanie rozwoju z powodu niedożywienia (co piąte dziecko). Stale również wzrasta liczba ludzi niedożywionych. Epidemia COVID-19 sprawia zaś, że 49 milionów osób może popaść w skrajne ubóstwo²⁸.

Działania ONZ skierowane ku zapewnieniu dostępu do żywności całej populacji dotyczą również rodzin znajdujących się w deficycie dostępu do pożywienia. Zapewnienie możliwości zaspokajania jednej z podstawowych potrzeb człowieka, jaką jest pokarm, stanowi globalne wyzwanie dla całej ludzkości. Szacuje się bowiem, że w 2050 r. liczba ludności osiągnie stan 9 miliardów. Dlatego też aktywność wielu organizacji międzynarodowych, w tym przede wszystkim ONZ, dąży do zapewnienia „bezpieczeństwa żywnościowego” – kategorii, która została wprowadzona do nomenklatury ekonomicznej w latach 70. XX wieku. Po raz pierwszy dookreślono zakres tego pojęcia na Światowej Konferencji Zdrowia, zorganizowanej przez ONZ w 1974 r. w Rzymie. Zauważono wówczas, że bezpieczeństwo żywnościowe to dostępność w każdym czasie odpowiedniej podaży podstawowych produktów żywnościowych w celu zaspokojenia stale rosnącej konsumpcji oraz przeciwdziałanie fluktuacjom wielkości produkcji oraz cen. W latach 90. XX wieku zwrócono uwagę na konieczność zapewnienia dostępu do zdrowego pożywienia. Na Światowym Szczycie Żywności w 1996 r. zadeklarowano, że bezpieczeństwo żywnościowe na poziomie jednostki, gospodarstwa domowego, narodu, regionu czy całej populacji jest osiągnięte wówczas, gdy wszyscy ludzie przez cały czas mają fizyczny

²⁸ Sekretarz Generalny ONZ. Wypowiedź na temat wytycznych dotyczących bezpieczeństwa żywnościowego 9 czerwca 2020 r., <https://www.un.org/oionz/covid-19-i-bezpieczenstwo-zywnosciowe/3353#> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

i ekonomiczny dostęp do bezpiecznej i pożywnej żywności wystarczającej do zaspokojenia ich potrzeb żywieniowych oraz preferencji dla aktywnego i zdrowego życia²⁹.

Działalność ONZ w zakresie zapewnienia dostępu do pożywienia dokonuje się na wielu płaszczyznach, m.in.: normatywnej, organizacyjnej czy też przez funkcjonowanie wyspecjalizowanych agend. W przyjmowanych rozwiązaniach normatywnych postuluje się konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu gwarancji formalnych i materialnych zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Powszechna Deklaracja Praw człowieka przyznaje każdemu człowiekowi prawo do „stopy życiowej” zapewniającej zdrowie i dobrobyt jego rodziny, włączając w to wyżywienie. Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych w art. 11 ust. 1 formułuje prawo do wyżywienia zarówno na poziomie jednostkowym, jak i rodzinnym. Państwa-Strony zostały zobowiązane do podejmowania odpowiednich kroków zapewniających realizację tego prawa. Zasadnicze znaczenie powinna odgrywać współpraca międzynarodowa oparta na zasadzie dobrowolności. Z kolei art. 11 ust. 2 tego dokumentu formułuje prawa każdego do wolności od głodu. Podejmowana współpraca międzynarodowa ma zmierzać m.in. do ulepszenia metod produkcji, konserwacji i dystrybucji żywności przez pełne wykorzystanie wiedzy technicznej i naukowej, przez rozpowszechnianie wiedzy o zasadach żywienia oraz przez rozwijanie lub reformowanie systemów rolnych w taki sposób, aby osiągnąć najbardziej sprawny rozwój i wykorzystanie zasobów naturalnych. Ponadto powinno się podjąć odpowiednie działania zmierzające do zapewnienia sprawiedliwego podziału światowych zasobów żywności stosownie do potrzeb, uwzględniając problemy krajów importujących i krajów eksportujących żywność. W literaturze przedmiotu formułowany jest pogląd, wedle którego oba prawa składowe proklamowane w art. 11 Paktu stanowią istotę prawa do żywności³⁰.

Konwencja o prawach dziecka nakłada na poszczególne państwa obowiązek podejmowania odpowiednich działań w zależności od warunków krajowych i posiadanych środków, które mają zmierzać do wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji prawa do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu. Działania te mają polegać m.in. na udzielaniu w razie potrzeby pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań.

Na obowiązek zapewnienia ochrony karmiących matek zwrócono uwagę w Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet³¹. Już w preambule dokumentu zwraca się uwagę na fakt, że w sytuacjach niedostatku kobiety mają znikomy dostęp do żywności oraz zaspokajania innych potrzeb. Dlatego też w poszczególnych państwach ko-

²⁹ J. Kraciuk, *Bezpieczeństwo żywnościowe z perspektywy krajów słabo i wysoko rozwiniętych*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2015, t. 17, z. 3, s. 206.

³⁰ O. Śniadach, *Czy potrzebujemy prawa do żywności*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2017, t. 38, s. 280–281.

³¹ Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).

bietom, zarówno w okresie ciąży, porodu, jak i po porodzie należy zapewnić odpowiednie odżywianie (art. 12 ust. 2).

Rozwiązania przyjęte w Konwencji w sprawie zwalczania pustynnienia w państwach dotkniętych poważnymi suszami i/lub pustynnieniem, zwłaszcza w Afryce z 17 czerwca 1994 r.³² obecnie zdają się mieć globalne znaczenie. Zmiany klimatyczne doprowadzają bowiem do nietypowych zjawisk atmosferycznych, które zaczynają zagrażać bezpieczeństwu całej populacji. W preambule dokumentu zwrócono uwagę na to, że pustynnienie i susze wpływają na powstawanie ważnych problemów społecznych, m.in. związanych z niemożnością zapewnienia żywności. Państwa, w których istnieje zagrożenie wystąpienia zjawiska suszy bądź pustynnienia, powinny opracować krajowe programy działania mające na celu przygotowanie się do minimalizowania skutków przyszłych kataklizmów (art. 9 ust. 1).

Obok przyjętych rozwiązań normatywnych, na forum ONZ podejmowane są również inne inicjatywy mające na celu zapobieganie braku pożywienia. Szczególne znaczenie przypada organizowanym szczytom żywnościowym. Na spotkaniu zorganizowanym w 1996 r. przyjęto zobowiązanie podjęcia działań zmierzających do zmniejszenia o połowę ludzi cierpiących głód do 2015 r. Ponadto zaprezentowano ideę „suwerenności żywnościowej”, rozumianej jako prawo poszczególnych państw do prowadzenia polityki rolnej i żywnościowej, dostosowanej do potrzeb miejscowej ludności. Z tym zastrzeżeniem, że realizowane działania nie mogą przyczyniać się do pogorszenia sytuacji w innych krajach. W idei tej podkreślono m.in. kluczową rolę rolnictwa rodzinnego i ekologicznych środków produkcji³³.

Podczas kolejnego Światowego Szczytu Żywnościowego, który odbył się 2001 r., oceniono, że postulaty głoszone pięć lat wcześniej nie zostały w pełni zrealizowane, niemniej jednak osiągnięto znaczący sukces. Aby do 2015 r. można było zmniejszyć liczbę głodujących o połowę, należało wprowadzić działania, które przyczyniłyby się do redukcji głodu na poziomie 20 milionów rocznie. Tymczasem osiągnięto zmniejszenie osób mających problemy z dostępem do pożywienia o 8 milionów osób. W postanowieniach kończących spotkanie wezwano rządy, organizacje międzynarodowe, organizacje pozarządowe i sektor prywatny do stworzenia międzynarodowego przymierza przeciwko światowemu głodowi³⁴.

W dniach 6–8 września 2000 r. odbył się Szczyt Milenijny ONZ, na który przybyło 189 przedstawicieli państw zrzeszonych w organizacji. Podczas obrad zostały sformułowane cele szczegółowe, konieczne do zrealizowania w najbliższym czasie. Za jeden z kluczowych priorytetów uznano zlikwidowanie skrajnego ubóstwa i głodu. Podejmowane działania miały doprowadzić m.in. do zmniejszenia do 2015 r. o połowę w porównaniu z rokiem 1990 liczby

³² Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zwalczania pustynnienia w państwach dotkniętych poważnymi suszami i/lub pustynnieniem, zwłaszcza w Afryce, sporządzona w Paryżu dnia 17 czerwca 1994 r. (Dz.U. z 2002 r. Nr 185, poz. 1538).

³³ J. Krzysztofiak, K. Pawlak, M. Kołodziejczak, *Regionalne zróżnicowanie problemu niedożywienia na świecie*, Poznań 2020, s. 147.

³⁴ Światowy Szczyt Żywnościowy 5 lat później, <https://www.unic.un.org.pl/aktualnosci/swiatowy-szczyt-zywnosciowy-5-lat-pozniej/15> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

ludzi, których dochód wynosi mniej niż dolar dziennie, oraz zmniejszenia liczby głodujących o połowę³⁵. Z raportu sporządzonego w 2015 r. wynika, że wysiłki podejmowane w ciągu 15 lat przyniosły w dużej mierze pozytywne rezultaty na całym świecie. O ile w 1990 r. prawie połowa ludności zamieszkującej regiony rozwijające się musiała przeżyć za mniej niż 1,24 USD dziennie, to w 2015 r. odsetek ten zmniejszył się do 14%. Jeżeli chodzi zaś o osoby niedożywione, to o ile w latach 1990–1992 liczba ta oscylowała na poziomie 23,3%, to w latach 2014–2016 wynosiła ona odpowiednio 12,9% ogółu populacji. Zatem zmniejszyła się o połowę³⁶.

Kolejną inicjatywą podjętą przez ONZ było przyjęcie Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego z 25 września 2015 r. – Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030³⁷. We wstępie podkreślono, że wspólnota Narodów Zjednoczonych jest zdecydowana do podejmowania działań mających na celu wyeliminowanie ubóstwa i głodu we wszystkich formach i wymiarach. Aktywności te mają zapewnić bezpieczeństwo żywnościowe, a także wyeliminować wszelkie formy niedożywienia. Koncentrować się zaś będą na zapewnieniu odpowiednich środków przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich oraz zrównoważone rolnictwo i rybołówstwo. Ponadto należy zatroszczyć się o drobnych rolników, zwłaszcza kobiety pracujące w rolnictwie (pkt 24).

W Agendzie sformułowano również 17 celów szczegółowych. Cel nr 2 dotyczy wyeliminowania głodu, osiągnięcia bezpieczeństwa żywnościowego i lepszego odżywiania oraz promowania zrównoważonego rolnictwa. Przed społecznością Narodów Zjednoczonych zostały postawione bardzo ambitne wymagania. Zobowiązano się bowiem, aby do 2030 r. całkowicie wyeliminować problem niedożywienia. Ludziom ubogim i narażonym na zagrożenia, w tym niemowlętom, należy zapewnić bezpieczną i pożywną żywność (pkt 2.1).

W ramach Dekady Działań na rzecz osiągnięcia Celów Zrównoważonego Rozwoju 2030, 23 września 2021 r. został zorganizowany Światowy Szczyt Systemów Żywnościowych ONZ. Jego celem było zapoczątkowanie nowych, śmiałych inicjatyw, które pozwolą na osiągnięcie postępu w realizacji wszystkich 17 celów zrównoważonego rozwoju. W ramach przygotowań do Szczytu zostały opracowane następujące ścieżki działań: zapewnienie dostępu do bezpiecznej i odżywczej żywności; przejście do wzorców zrównoważonej konsumpcji; zwiększanie produkcji korzystnej dla przyrody; rozwój godziwych źródeł utrzymania oraz budowanie odporności. Polska dołączyła do zespołu realizującego działania w ramach pierwszej ścieżki³⁸.

16 października 2021 r. został zorganizowany Światowy Dzień Żywności. Organizacja Narodów Zjednoczonych wezwała wówczas całą społeczność międzynarodową do bycia

³⁵ *Milenijne cele rozwoju*, <http://www.un.org/milennium.php> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

³⁶ Raport o Milenijnych Celach Rozwoju na rok 2015. Fakty, <http://www.un.org/mdg-report-2015/> raport-o-milenijnych-celach-rozwoju-na-rok-2015:-fakty/2830 (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

³⁷ Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030: w kierunku pomyślnego wdrożenia w Polsce, OECD 2017, <https://www.oecd.org/poland/Better-Policy-Series-Poland-Nov-2017-PL.pdf> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

³⁸ Szczyt Systemów Żywnościowych ONZ 2021 – budzikiem dla świata, <https://www.gov.pl/web/ijhars/szczyt-systemow-zywnosciowych-onz-2021--budzikiem-dla-swiata> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

„bohaterem żywności” przyczyniającym się do transformacji systemów rolno-spożywczych na rzecz lepszej produkcji, lepszego odżywiania, lepszego środowiska i lepszego życia³⁹.

Niewątpliwie przed społecznością międzynarodową stoi również konieczność podjęcia inicjatyw ograniczających marnotrawienie żywności. Jak wynika z opracowania „Food Waste Index Report”, przygotowanego przez Program Narodów Zjednoczonych ds. Ochrony Środowiska i brytyjską organizację WRAP, praktycznie w każdym kraju niezależnie od jego za-
możności i poziomu dochodów jego obywateli dochodzi do marnowania żywności. Najwięcej pokarmu marnują gospodarstwa domowe, osiągają one bowiem 11% odpadów całkowitej masy żywności na etapie konsumpcji. W skali globalnej każdy mieszkaniec globu marnuje statystycznie 121 kilogramów żywności. Przeciętny Polak marnuje średnio 56 kilogramów pokarmu. Co w skali kraju daje ponad 2,1 milionów ton. Eksperti ONZ szacują również, że 8–10% globalnych emisji gazów cieplarnianych jest związanych z marnowaną żywnością⁴⁰.

Kluczową rolę w działalności ONZ, związaną z zapewnieniem dostępu do pożywienia dla wszystkich mieszkańców globu, odgrywają jej wyspecjalizowane agendy i organizacje. Są to jednostki, których działalność skoncentrowana jest w głównej mierze na trosce o zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego.

Jedną z podstawowych instytucji, której działalność ukierunkowana jest na cele żywieniowe, jest Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Wyżywienia i Rolnictwa (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*, FAO). Powstała ona w 1945 r. jako międzyrządowa organizacja ONZ. Do głównych obszarów działalności FAO należy walka z biedą i głodem oraz podnoszenie dobrobytu poprzez rozwój obszarów wiejskich i doskonalenie dystrybucji żywności. Organizacja zrzesza 194 kraje członkowskie, dwóch członków stowarzyszonych (Wyspy Owcze i Tokelau) i jedną organizację członkowską – Unię Europejską. Jej działalność rozciąga się na 130 kraje⁴¹.

W 1977 r. został powołany do istnienia Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa (*International Fund for Agricultural Development*, IFAD). Stanowi on wyspecjalizowaną organizację ONZ, mającą za zadanie polepszać sytuację w krajach dotkniętych głodem i biedą za pomocą pożyczek na warunkach preferencyjnych i darowizn na walkę z głodem. Siedziba organizacji znajduje się w Rzymie⁴². Głównym celem Funduszu jest mobilizacja dodatkowych zasobów i udostępnianie ich państwom rozwijającym się na preferencyjnych warunkach. Fundusz finansuje projekty i programy opracowane w celu udoskonalenia systemów produkcji żywności. Ponadto w swoich działaniach Fundusz uwzględnia konieczność zwiększenia pro-

³⁹ 16 października, Światowy Dzień Żywności, <https://www.gov.pl/web/psse-augustow/16-pazdziernika---swiatowy-dzien-zywnosci> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁴⁰ UNEP Food Waste Index Report 2021, <https://www.unep.org/resources/report/unep-food-waste-index-report-2021> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁴¹ A. Pollok, FAO – Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/organizacja-narodow-zjednoczonych-do-spraw-wyzywienia-i-rolnictwa> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁴² Zob. <https://www.ifad.org/en/> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

dukcji żywności w krajach najbiedniejszych i rozwijających się, jak również dba o poprawę poziomu odżywiania się najbiedniejszych grup ludności⁴³. Polska stała się członkiem Funduszu dopiero w 2019 r.⁴⁴

Jedną z największych organizacji humanitarnych na świecie jest Światowy Program Żywnościowy (*World Food Programme, WFP*). Program został powołany do istnienia w 1961 r. W 1965 r. został uznany jako długofalowa inicjatywa. Siedziba organizacji znajduje się w Rzymie jako wyspecjalizowana agenda ONZ. Program zapewnia pożywienie 8 milionom ludzi w 75 krajach. Strategia WFP obejmuje działania polegające na redukcji problemu głodu i niedożywienia. Podejmowane inicjatywy w szczególności skupiają się na takich zagadnieniach, jak: ratowanie ludzkiego życia i zapewnienie środków niezbędnych do egzystencji w nagłych przypadkach, troska o bezpieczeństwo żywnościowe w przypadkach umiarkowanego zagrożenia, obniżanie ryzyka wystąpienia problemu głodu oraz redukcji niedożywienia i neutralizacji wielopokoleniowego problemu głodu w rodzinach. W październiku 2020 r. organizacji przyznano Pokojową Nagrodę Nobla⁴⁵.

Komisja Praw Człowieka ONZ, na mocy rezolucji 2000/10, powołała do istnienia instytucję Specjalnego Sprawozdawcy ONZ do spraw prawa do żywności. W założeniach ma on być niezależnym ekspertem, koncentrującym swoje działania na monitorowaniu sytuacji panującej w poszczególnych państwach oraz sporządzaniu sprawozdań. Urząd ma charakter honorowy, a Sprawozdawca niebędący pracownikiem ONZ nie pobiera wynagrodzenia z tytułu pełnienia swych funkcji⁴⁶.

Inicjatywy podejmowane przez ONZ na płaszczyźnie troski o zapewnienie dostępu do żywności wszystkim mieszkańcom globu wpisują się w naturalny sposób w działalność skierowaną ku dobru rodziny i jej poszczególnych członków. Nie sposób jest zaprezentować pełnej gamy działań podejmowanych w ramach ONZ, niemniej jednak wydaje się, że dokonany wybór pozwoli na zorientowanie się zarówno w specyfice, jak i zakresie prowadzonej polityki.

⁴³ Porozumienie ustanawiające Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa, sporządzone w Rzymie 13 czerwca 1976 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 824).

⁴⁴ Ustawa z 16 października 2019 r. o ratyfikacji Porozumienia ustanawiającego Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa, sporządzonego w Rzymie dnia 13 czerwca 1976 r. (Dz.U. poz. 2238).

⁴⁵ Zob. *World Food Programme, WFP*, <http://www.hungergeneration.com/world-food-programme-wfp/> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁴⁶ Zob. *Specjalny sprawozdawca ONZ do spraw prawa do żywności*, <http://www.unic.un.org.pl/specjalny-sprawozdawca/specjalny-sprawozdawca-onz-do-spraw-prawa-do-zywnosci/2979> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

III. Działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych w zakresie ochrony osób starszych

Starzenie się społeczeństw jest zjawiskiem powszechnym. Występujący kryzys demograficzny powoduje brak zastępowalności pokoleniowej, co powoduje z jednej strony wymieranie populacji, z drugiej zaś systemy ubezpieczeń społecznych stają się coraz mniej wydolne. Według szacunków WHO w latach 2000–2050 liczba ludności w wieku 60 lat i więcej potroi się z 600 milionów do 2 miliardów. Zmiana ta będzie miała kolosalny wpływ na zdrowie publiczne, dlatego też działania ONZ powinny zmierzać do troski o ludzi starszych, którzy jak najdłużej powinni pozostać niezależni i być aktywnymi członkami swoich rodzin i lokalnych społeczności⁴⁷.

Zjawisko postrzegania jednostki jako osoby starej zależy od bardzo wielu czynników i podlegało ewolucji na przestrzeni wieków. W starożytności człowiek w wieku 35–40 lat traktowany był jako starzec. Obecnie w społecznym i socjologicznym znaczeniu za człowieka starego uważa się osobę po ukończeniu 65–70 roku życia. Światowa Organizacja Zdrowia za początek starości uznaje 60 lat, natomiast w niektórych dokumentach ONZ granica starości została ukształtowana na poziomie 65 roku życia. Jednym z wyznaczników starzenia się społeczeństwa jest przekroczenie bariery 7% populacji powyżej 65 roku życia⁴⁸.

Niezalenie od tego, jaki wiek będzie wyznaczał granicę starości, należy bezspornie otoczyć tę grupę szczególną ochroną. Organizacja Narodów Zjednoczonych poprzez politykę prowadzoną przez jej wyspecjalizowane agendy dostrzega ten problem już od dłuższego czasu.

Anna Janiszewska w swoim opracowaniu charakteryzuje stanowisko ONZ dotyczące praw osób starszych. Niniejsze przedłożenie w dużej mierze wykorzystuje ustalenia poczynione przez autorkę, rozwijając i uzupełniając niektóre wątki⁴⁹. Na forum ONZ zagadnienia ochrony praw osób starszych były podejmowane już w 1948 r. Wówczas to Argentyna przedstawiła Zgromadzeniu Ogólnemu ONZ projekt deklaracji dotyczących tego zagadnienia. Z kolei w 1950 r. Sekretarz Generalny ONZ opublikował raport pt. *Welfare of the Aged: Old Age Rights*. Jednakże oba dokumenty odbiły się bez echa. Prawdopodobnie wynikało to z faktu, że na

⁴⁷ A. Janiszewska, *Problem jakości życia ludzi starych w dokumentach międzynarodowych i krajowych*, [w:] *Jakość życia ludzi starych – wybrane problemy*, red. A. Janiszewska, „Space-Society-Economy” 2015, nr 14, s. 65.

⁴⁸ R. Rasińska, I. Nowakowska, *Obraz ludzi starszych w raportach i zestawieniach*, „Nowiny Lekarskie” 2012, nr 81(1), s. 84.

⁴⁹ A. Janiszewska, *Problem...*, s. 63–81.

przełomie lat 40. i 50. XX wieku problem starości nie był jeszcze postrzegany w kategoriach globalnych⁵⁰. Kolejna inicjatywa pojawiła się pod koniec lat 60. W 1969 r., na XXIV sesji, Zgromadzenie Ogólne zleciło Sekretarzowi Generalnemu przygotowanie raportu dotyczącego starzenia się i problemów ludzi starych. W 1973 r. została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne rezolucja 3137/XXVIII dotycząca osób starszych. Znalazły się w niej zalecenia dla państw członkowskich dotyczące tego, by z myślą o starszym pokoleniu podjęły trud opracowania programów w zakresie polityki społecznej. Za podstawową kwestię uznano tworzenie warunków dla niezależności ekonomicznej starszego pokolenia⁵¹. W grudniu 1977 r. Zgromadzenie Ogólne przyjęło rezolucję nr 32/132, a w 1978 r. rezolucję nr 33/52, wzywającą do ogłoszenia międzynarodowego roku osób starszych i zwołania światowej konferencji dotyczącej problematyki starzenia się. Światowe Zgromadzenie odbyło się w 1982 r. i miało być forum dla uruchomienia międzynarodowego programu działań, których głównym celem stało się zagwarantowanie osobom starszym bezpieczeństwa ekonomicznego i społecznego, jak również przyczynianie się do rozwoju narodowego. W czasie odbywającego się Zgromadzenia został oficjalnie przyjęty *Vienna International Plan of Action*, który zawierał 62 zalecenia dotyczące gromadzenia i analizy danych, szkoleń i edukacji, a także obszarów sektorowych, tj.: zdrowie i żywienie, ochrona konsumentów w podeszłym wieku, rodzina, opieka społeczna, bezpieczeństwo dochodów i zatrudnienie oraz Edukacja⁵².

Rezolucją nr 46/91 z 16 grudnia 1991 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło *Zasady ONZ dla osób starszych*⁵³. Znalazły się w nich zalecenia skierowane do członków Narodów Zjednoczonych, aby w swoich programach uwzględnili następujące priorytety dotyczące osób w podeszłym wieku: niezależność, partycypacja, opieka, samorealizacja i godność. W ramach niezależności osoby starsze powinny mieć dostęp do odpowiedniej żywności, wody, schronienia, odzieży i opieki zdrowotnej. Ponadto osoby nieaktywne zawodowo z powodu wieku powinny mieć zapewnienie wsparcia finansowego na odpowiednim poziomie. Należy także zwracać uwagę na rolę rodziny, która powinna być kluczowa. Postulowano również konieczność uwrażliwiania lokalnej społeczności na potrzeby seniorów. Osobom w podeszłym wieku, którym pozwalają na to siły, należy zapewnić stałą pracę lub dostęp do innych zajęć ułatwiających osiągnięcie dochodów. W ramach postulowanej niezależności zwrócono również uwagę na to, że osoby w podeszłym wieku powinny mieć możliwość współdecydowania o tym, kiedy następuje ich wycofanie z rynku pracy. Należy im również stworzyć możliwość korzystania z odpowiednich programów edukacyjnych i szkoleniowych.

⁵⁰ A. Janiszewska, *Problem...*, s. 67.

⁵¹ B. Szatur-Jaworska, *Aktywne starzenie się i solidarność międzypokoleniowa w debacie międzynarodowej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17, s. 18.

⁵² First World Assembly on Ageing, 26 July–6 August 1982, Vienna, <https://www.un.org/en/conferences/ageing/vienna1982> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁵³ United Nations Principles for Older Persons Adopted by General Assembly resolution 46/91 of 16 December 1991, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/olderpersons.aspx> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

W ramach priorytetu „Partycypacja” osoby starsze powinny zostać zintegrowane ze społeczeństwem oraz mieć wpływ na formułowanie i wdrażanie polityk, które ich bezpośrednio dotyczą. Seniorom należy stworzyć możliwości szukania i rozwijania pasji, służenia społeczności, m.in. w różnorodnych formach wolontariatu czy też w członkostwie w różnorodnych stowarzyszeniach.

W ramach priorytetu „Opieka” powinno się zapewnić możliwość korzystania z opieki i ochrony rodziny i społeczności, zgodnie z systemem wartości kulturowych każdego społeczeństwa. Starsi mają mieć dostęp do opieki zdrowotnej, która powinna przyczynić się do odzyskania optymalnego poziomu fizycznego, psychicznego i emocjonalnego. Bardzo ważną kwestią jest umożliwienie osobom w podeszłym wieku korzystania z usług socjalnych i prawnych, co ma przyczynić się do zwiększenia ich autonomii. Należy również stworzyć możliwość korzystania z odpowiedniego poziomu opieki instytucjonalnej, zapewniającej ochronę, rehabilitację oraz stymulację społeczną i psychiczną. Osoby starsze mają mieć możliwość realizowania przysługujących im uprawnień podczas przebywania w placówkach służby zdrowia lub placówkach opiekuńczych.

Priorytet „Samorealizacja” ma uwrażliwić decydentów co do konieczności podejmowania odpowiednich działań mających na celu umożliwienie wykorzystania pełnego potencjału tkwiącego w osobach starszych. Należy w związku z tym zapewnić zainteresowanym możliwość korzystania z edukacyjnych, kulturalnych, duchowych i rekreacyjnych zasobów społeczeństwa.

Ostatnim z priorytetów jest „Godność”. Według przyjętych zasad osobom w podeszłym wieku należy zapewnić życie w godności i bezpieczeństwie, w świecie wolnym od wyzysku oraz znęcania się fizycznego lub psychicznego. Poleca się również to, aby osoby starsze traktować sprawiedliwie bez względu na wiek, płeć, pochodzenie rasowe lub etniczne, niepełnosprawność lub inną przesłankę.

Idea społeczeństwa dla wszystkich grup wieku znalazła się także w Programie Działania przyjętym na zorganizowanym przez ONZ Światowym Szczycie Rozwoju Społecznego w Kopenhadze w 1995 r. W dokumencie tym podkreślono, że każda jednostka, niezależnie od wieku, powinna odgrywać aktywną rolę w społeczeństwie. Program ten zawiera ponadto stwierdzenie, zgodnie z którym pokolenia inwestują w siebie nawzajem i uczestniczą w owocach tych inwestycji⁵⁴.

1 października 1998 r., Sekretarz Generalny ONZ opublikował przesłanie z okazji Międzynarodowego Dnia Seniora. W dokumencie tym zwrócono uwagę starszych kobiet na konsekwencje starzenia się ludności dla życia rodzinnego⁵⁵.

⁵⁴ B. Szatur-Jaworska, *Aktywne...*, s. 19.

⁵⁵ B. Szatur-Jaworska, *Aktywne...*, s. 19.

Zgromadzenie Ogólne ONZ ustanowiło rok 1999 Międzynarodowym Rokiem Osób Starszych. Jego podstawę programową stanowiła Deklaracja Wiedeńska, promująca działania praktyczne na rzecz osób starszych w wymiarze międzynarodowym⁵⁶.

W kwietniu 2002 r., w Madrycie zostało zorganizowane Drugie Światowe Zgromadzenie na temat Starzenia się Społeczeństw. Przyjęto wówczas Plan Madrycki, zawierający listę zobowiązań państw członkowskich ONZ⁵⁷. Barbara Szatur-Jaworska prezentuje w swym opracowaniu główne założenia Międzynarodowego Planu Działania w Sprawie Starzenia się, wyodrębniając w związku z tym trzy priorytetowe orientacje, tj.: osoby starsze i rozwój, promocja zdrowia i dobrostanu osób starszych oraz tworzenie sprzyjającego i wspierającego środowiska⁵⁸.

Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych przyjęło szereg rezolucji stanowiących działania następne w związku z zaleceniami sformułowanymi podczas *Drugiego Światowego Zgromadzenia nt. Starzenia się*⁵⁹. W rezolucji z 16 grudnia 2020 r. znajdują się odwołania do wcześniejszych dokumentów, jak również sformułowano zalecenia nawiązujące do założeń sformułowanych w *Agendzie na rzecz zrównoważonego rozwoju 2015–2030*. Nie sposób jest scharakteryzować wszystkie treści tam zawarte, warto jednak wymienić niektóre z zaleceń skierowanych do poszczególnych państw. Poszczególne kraje zostały wezwane, m.in. do: współpracy, wspierania i uczestniczenia w globalnych wysiłkach na rzecz wdrażania agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju do roku 2030; zwiększenia wysiłków na rzecz podniesienia świadomości na temat planu działania z Madrytu oraz określenia kluczowych obszarów priorytetowych jego realizacji, w tym wzmocnienia pozycji osób starszych i promowanie ich praw; włączania osób starszych do wdrażania i monitorowania polityk i programów, które ich dotyczą; do rozwijania krajowych zdolności w zakresie monitorowania i egzekwowania praw osób starszych, w porozumieniu ze wszystkimi grupami społecznymi, w tym organizacjami osób starszych; wzmocnienia i włączenia osób w podeszłym wieku do wszystkich działań politycznych dotyczących starzenia się; opracowania, wdrożenia i oceny strategii politycznych i programów promujących zdrowe i aktywne starzenie się oraz najwyższy osiągalny standard zdrowia; zajęcia się kwestią dobrobytu i odpowiednich usług opieki zdrowotnej dla

⁵⁶ A. Janiszewska, *Problem...*, s. 69.

⁵⁷ *Starzenie się społeczeństwa – wyzwanie dla rynku pracy, aktywizacja pracowników 50+. Raport tematyczny*, https://www.parp.gov.pl/storage/publications/pdf/Starzenie_sie_spoleczenstw.pdf (dostęp 22 czerwca 2022 r.).

⁵⁸ B. Szatur-Jaworska, *Aktywne...*, s. 20.

⁵⁹ Przyjęto m.in. następujące rezolucje: 57/167 z 18 grudnia 2002 r., <https://undocs.org/en/A/RES/57/167>; 58/134 z 22 grudnia 2003 r., <https://undocs.org/en/A/RES/58/134>; 60/135 z 16 grudnia 2005 r., <https://undocs.org/en/A/RES/60/135>; 61/142 z 19 grudnia 2006 r., <https://undocs.org/en/A/RES/61/142>; 62/130 z 18 grudnia 2007 r., <https://undocs.org/en/A/RES/62/130>; 63/151 z 18 grudnia 2008 r., <https://undocs.org/en/A/RES/63/151>; 64/132 z 18 grudnia 2009 r., <https://undocs.org/en/A/RES/64/132>; 65/182 z 21 grudnia 2010 r., <https://undocs.org/en/A/RES/65/182>; 66/127 z 19 grudnia 2011 r., <https://undocs.org/en/A/RES/66/127>; 67/143 z 20 grudnia 2012 r., <https://undocs.org/en/A/RES/67/143>; 68/134 z 18 grudnia 2013 r., <https://undocs.org/en/A/RES/68/134>; 69/146 z 18 grudnia 2014 r., <https://undocs.org/en/A/RES/69/146>; 70/164 z 17 grudnia 2015 r., <https://undocs.org/en/A/RES/70/164>; 71/164 z 19 grudnia 2016 r., <https://undocs.org/en/A/RES/71/164>; 72/144 z 19 grudnia 2017 r., <https://undocs.org/en/A/RES/72/144>; 73/143 z 17 grudnia 2018 r., <https://undocs.org/en/A/RES/73/143> oraz 74/125 z 18 grudnia 2019 r. - <https://undocs.org/en/A/RES/74/125> (data dostępu do stron: 22 czerwca 2022 r.).

osób starszych, a także wszelkich przypadków zaniedbań, nadużyć i przemocy wobec osób starszych, w szczególności starszych kobiet oraz podjęcia konkretnych środków, zgodnie z okolicznościami krajowymi oraz, w stosownych przypadkach, międzynarodowego prawa humanitarnego, w celu dalszej ochrony i pomocy osobom starszym w sytuacjach nadzwyczajnych, a także promowania kultury ochrony z uwzględnieniem szczególnych potrzeb osób starszych.

W ramach działań następczych w związku z *Drugim Światowym Zgromadzeniem w sprawie Starzenia się*, Sekretarz Generalny ONZ przedstawił 22 lipca 2020 r. sprawozdanie zawierające analizę wpływów starzenia się społeczeństwa na rynek pracy⁶⁰. W dokumencie omówione zostały zasady realizacji bezpieczeństwa gospodarczego osób starszych, jak również skierowano szczegółowe zalecenia do państw członkowskich ONZ. W związku z nieodwracalnym procesem starzenia się społeczeństw należy podjąć odpowiednie działania polityczne, aby aktywizować w możliwie jak najpełniejszym zakresie osoby w podeszłym wieku. Aktywność zawodowa seniorów może przyczynić się do rozwoju poszczególnych państw, dlatego też należy wyeliminować pojawiającą się dyskryminację na rynku pracy. Polityka poszczególnych krajów powinna zmierzać do promowania jakości życia w każdym wieku i promowania koncepcji promujących długowieczność. W związku z powyższym zalecono wprowadzenie rozwiązań mających poprawić istniejącą sytuację. Mają one przybierać następującą postać:

- zapewnienie, aby systemy ochrony socjalnej, w tym dostęp do długoterminowej opieki socjalnej i zdrowotnej, były odpowiednie do wieku beneficjentów;
- zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego osobom znajdującym się w podeszłym wieku i zajęcie się negatywnym wpływem dyskryminacji i nierówności ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji kobiet;
- umożliwienie osobom starszym formalnych form zatrudnienia;
- ustanowienie i promowanie skutecznego systemu uczenia się przez całe życie.

Kwestie związane z aktywizacją zawodową osób starszych stale obecne są w polityce Międzynarodowej Organizacji Pracy – MPO (*International Labour Organization*). Jest to agenda ONZ zajmująca się problemami pracowniczymi, utworzona 28 czerwca 1919 r. jako autonomiczna organizacja stowarzyszona z Ligą Narodów. Po II wojnie światowej została afiliowana przy ONZ⁶¹. Dlatego też w związku z realizowaną tematyką warto przywołać przynajmniej niektóre dokumenty przyjęte przez MOP, w których podejmowana była tematyka praw seniorów. 22 czerwca 1952 r. została przyjęta w Genewie *Konwencja dotycząca minimalnych form zabezpieczenia społecznego*. Polska ratyfikowała ten dokument w 2005 r.⁶² Zgodnie z dyspozycją wyrażoną w art. 26 ust. 2 wiek przejścia na emeryturę w poszczególnych państwach nie

⁶⁰ Sprawozdanie Sekretarza Generalnego ONZ z dnia 22 lipca 2020 r. – A/75/218, https://digitallibrary.un.org/record/3877030?ln=zh_CN (dostęp: 1 sierpnia 2022 r.).

⁶¹ Zob. <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁶² Konwencja Nr 102 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotycząca minimalnych form zabezpieczenia społecznego (Dz.U. z 2005 r. Nr 93, poz. 775).

powinien przekraczać 65. roku życia. W Zaleceniu nr 122 z 1964 r., MPO dotyczącym polityki zatrudnienia, poleca się państwom członkowskim, aby podjęły wysiłki w celu zaspokojenia potrzeb pewnych grup osób, które napotykają specjalne trudności na skutek zmian strukturalnych lub wszelkich innych przyczyn. W szczególności zaś chodzi m.in. o osoby starsze (pkt 16)⁶³. W kolejnym załączniku do tej samej konwencji pt. „*Sugestie dotyczące metod stosowania*” poleca się, by w sytuacji gdy pracownicy w starszym wieku mają duże trudności w przystosowaniu się do zmian strukturalnych, należy przyznać im odpowiednie świadczenia w ramach systemu zabezpieczenia społecznego, włączając w to, w razie potrzeby, przyznanie pensji przedemerytalnej przed osiągnięciem wymaganego wieku (pkt 6/3)⁶⁴. Podczas Konferencji Ogólnej MOP, która miała miejsce w Genewie w 1980 r., zostało przyjęte Zalecenie Nr 162 dotyczące pracowników w starszym wieku⁶⁵. Zlecenie to ma zastosowanie do tych pracowników, którzy mogą napotkać trudności w sprawach związanych z zatrudnieniem i wykonywaniem zawodu z powodu podeszłego wieku (pkt 1.1.). W obszarze „Równość szans i traktowania” poleca się poszczególnym państwom, aby w ramach krajowej polityki zapewniły odpowiednie gwarancje prawne i materialne, zapobiegające dyskryminacji w sprawach zatrudnienia i wykonywania zawodu (pkt 3). Seniorzy bez dyskryminacji ze względu na wiek powinni korzystać z równości szans i traktowania z innymi pracownikami, w szczególności w zakresie: dostępu do poradnictwa zawodowego, zatrudnienia według własnego wyboru, awansu zawodowego czy też gwarancji odnośnie do zabezpieczenia zatrudnienia (pkt 5). Obszar „Ochrona” dotyczy zaleceń mających skłonić poszczególne państwa do podejmowania inicjatyw w celu poprawy warunków pracy i środowiska pracy we wszystkich etapach życia zawodowego. Odpowiednie rozwiązania powinny zostać opracowane przy udziale reprezentatywnych organizacji pracodawców i pracowników (pkt 11). Należy również podjąć, z udziałem organizacji pracodawców i pracowników, badania mające na celu określenie rodzajów działalności, które mogą przyspieszyć proces starzenia się lub takich, w których pracownicy w starszym wieku napotykają trudności w przystosowaniu się do wymogów pracy (pkt 12). Trzeci obszar został zatytułowany „Przygotowanie do emerytury i przejścia na emeryturę”. Zaleca się tu m.in., gdzie jest to tylko możliwe, aby podjąć środki zmierzające do zapewnienia tego, by w ramach systemu pozwalającego na stopniowe przechodzenie z życia zawodowego do wolnej działalności przechodzenie na emeryturę było dobrowolne, a także stworzenie ruchomego wieku kwalifikującego do przejścia na emeryturę (pkt 21). Ponadto każdy członek MOP powinien starać się zapewnić, by pracownicy w starszym wieku, których czas pracy jest stopniowo skracany i osiąga przepisany poziom lub którzy rozpoczynają pracę niepełnoetatową, otrzymywali w określonym okresie przed datą osiągnięcia wieku

⁶³ Zalecenie nr 122 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 17 czerwca 1964 r. dotyczące polityki zatrudnienia – <https://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z122.html> (dostęp: 1 sierpnia 2022 r.)

⁶⁴ Sugestie dotyczące metod stosowania – Załącznik do zalecania nr 122 Międzynarodowej Organizacji Pracy z 17 czerwca 1964 r. dotyczącego polityki zatrudnienia – <https://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z122.html> (dostęp: 1 sierpnia 2022 r.).

⁶⁵ Zob. <http://www.mop.pl/doc/html/zalecenia/z162.html> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

normalnie kwalifikującego pracowników do świadczenia starczego, specjalne świadczenie w celu częściowej lub całkowitej rekompensaty obniżonego wynagrodzenia (pkt 23.1).

W 2010 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ utworzyło na mocy rezolucji 65/182 Otwartą Grupę Roboczą ds. Starzenia Się (*Open-ended Working Group on Ageing*, OEWGA), której powierzono zadanie wzmocnienia ochrony praw człowieka przynależnych osobom starszym. Zadaniem OEWGA jest analiza istniejących regulacji prawnych dotyczących praw osób starszych. Ponadto organizacja ta ma obejmować działania mające na celu jak najbardziej efektywne wykorzystanie istniejących rozwiązań normatywnych⁶⁶. Dotychczas odbyło się 12 uroczystych sesji OEWGA, ostatnia miała miejsce w dniach 11–14 kwietnia 2022 r. i dotyczyła m.in. takich obszarów jak: wkład osób starszych w zrównoważony rozwój, bezpieczeństwo gospodarcze, prawo do pracy i dostęp do rynku pracy oraz dostęp do wymiaru sprawiedliwości.

Obok Międzynarodowej Organizacji Pracy, liczne inicjatywy w zakresie ochrony praw osób w podeszłym wieku podejmowane są przez Światową Organizację Zdrowia (*World Health Organization*, WHO). Jest to podmiot działający w ramach ONZ, powołany do istnienia w 1948 r. Główne cele działalności WHO obejmują działania na rzecz zwiększenia współpracy między państwami w dziedzinie ochrony zdrowia, zwalczanie epidemii chorób zakaźnych oraz ustalanie norm dotyczących składu lekarstw i jakości żywności⁶⁷.

W 2002 r. WHO zaprezentowała holistyczną koncepcję aktywnego starzenia się, definiując je jako „proces optymalizacji szans związanych ze zdrowiem, uczestnictwem i bezpieczeństwem, mający na celu poprawę jakości życia osób starszych”⁶⁸. Jak zauważa się w literaturze przedmiotu, idea ta jest pionierska i wyjątkowa ze względu na szeroką perspektywę postrzegania aktywności ludzi w podeszłym wieku. Aktywności, którą należy rozpatrywać we wszystkich sferach życia, tj. społecznej, kulturalnej, duchowej, gospodarczej i obywatelskiej⁶⁹.

W rezolucji WHO z 25 maja 2005 r. podkreślono m.in. ważną rolę polityki i programów w dziedzinie zdrowia w umożliwianiu szybko rosnącej liczbie osób starszych utrzymania się w dobrym zdrowiu i przyczyniania się do budowania dobra ich rodzin, społeczności i społeczeństwa⁷⁰. Z kolei w rezolucji z 25 maja 2012 r. w sprawie wzmocnienia polityki w zakresie chorób niezakaźnych w celu promowania aktywnego starzenia się (WHA65.3) uznano, że starzenie się społeczeństwa jest jednym z głównych czynników przyczyniających się do rosnącej częstości występowania chorób niezakaźnych i zwrócono uwagę na znaczenie działań podejmowanych przez całe życie, mających na celu promowanie zdrowia i zapobieganie

⁶⁶ United Nations DESA Logo Open-ended Working Group on Ageing for the purpose of strengthening the protection of the human rights of older persons - https://social-un-org.translate.google/ageing-working-group/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=op,sc (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁶⁷ Zob. <https://www.who.int> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁶⁸ Cytat za: Ł. Jurek, „Aktywne starzenie się” jako paradygmat w polityce społecznej, „Polityka Społeczna” 2012, nr 3, s. 9.

⁶⁹ Ł. Jurek, „Aktywne starzenie się”..., s. 8.

⁷⁰ Rezolucja Światowej Organizacji Zdrowia 58.16 z 25 maja 2005 r. w sprawie wzmocnienia aktywnego i zdrowego starzenia się, https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA58-REC1/english/A58_2005_REC1-en.pdf (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

chorobom⁷¹. Światowa Organizacja Zdrowia przyjęła dokument pt. „*Globalna strategia i plan działania na rzecz starzenia się i zdrowia na lata 2016–2020*”⁷². Państwa członkowskie zostały wezwane w nim do realizacji przyjętych zaleceń m.in. w zakresie poprawy i wsparcia osób w podeszłym wieku poprzez odpowiednie i sprawiedliwe udzielanie pomocy i świadczenie niezbędnych usług (pkt 2.2). W 2020 r. została przyjęta „*Dekada Planu Działania na rzecz Zdrowego Starzenia się*” będąca kontynuacją *Globalnej strategii* z 2016 r.⁷³ W dokumencie wyodrębnia się cztery obszary działań: środowiska przyjazne starzeniu się (*Age-friendly Environments*), zwalczanie ageizmu (*Combatting Ageism*), zintegrowana opieka (*Integrated Care*) oraz opieka długoterminowa (*Long-term Care*). W ramach zagadnień związanych ze środowiskami przyjaznymi starzeniu się wyodrębniono środowiska fizyczne, społeczne i gospodarcze. Środowiska mają być tworzone poprzez usuwanie barier fizycznych i społecznych oraz wdrażanie polityk, systemów i usług, produktów i technologii, które uwzględniają zdrowe starzenie się. W obszarze pt. „*Zwalczanie ageizmu*” należy podjąć działania mające wyeliminować stereotypowe postrzeganie ludzi starszych, poprzez zwalczanie uprzedzeń i dyskryminacyjnego podejścia w ich traktowaniu. Obszar „*Zintegrowana opieka*” obejmuje zwalczanie barier w dostępie seniorów do odpowiedniej opieki zdrowotnej. Związana jest z nim również sfera „opieki długoterminowej”, gdzie wymaga się od państw członkowskich podjęcia działań mających poprawić dostępność do podstawowych usług zdrowotnych oraz najnowszych technologii przystępnych dla osób niezdolnych.

Wiele uwagi odnośnie do sytuacji osób starszych poświęcono w rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ – *Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030*⁷⁴. Poszczególne państwa zostały zobowiązane do tego, aby wzmocnić pozycję ludzi podatnych na zagrożenia. Wymieniono wśród nich m.in. osoby starsze (pkt 23). Podkreśla się tu również, że wszyscy ludzie, bez względu na płeć, wiek, rasę lub pochodzenie etniczne powinni mieć możliwość nauki przez całe życie, aby zdobywać wiedzę i umiejętności (pkt 25). Za jeden z priorytetów uznano również konieczność wydłużenia długości życia w stosunku do całej populacji. W związku z tym należy zapewnić powszechną ochronę zdrowia i dostęp do wysokiej jakości opieki zdrowotnej (pkt 26). Ponadto należy zintensyfikować działania mające na celu zabezpieczenie osób starszych przez ryzykiem finansowym, aby umożliwić dostęp do bezpiecznych, skutecznych, wysokiej jakości, przystępnych cenowo lekarstw i szczepionek (cel 3, pkt 3.8). Jednym z podstawowych celów Agendy jest również zapewnienie wszystkim wysokiej jakości edukacji oraz promowanie uczenia się przez całe życie (cel 4).

⁷¹ Zob. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA65-REC1/A65_REC1-en.pdf (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁷² The Global strategy and action plan on ageing and health 2016–2020: towards a world in which everyone can live a long and healthy life, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/252783/A69_R3-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁷³ Decade of Healthy Ageing 2021–2030, <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁷⁴ Zob. <https://un.org.pl/agenda-2030-rezolucja> (dostęp: 1 sierpnia 2022 r.).

Polityka ONZ wobec osób starszych związana jest ze zjawiskiem powszechnego starzenia się społeczeństw. Podejmowane działania koncentrują się w głównej mierze na działaniach mających aktywizować seniorów, zachęcając ich do tego, aby po przejściu na emeryturę nie pozostawali bierni zawodowo. Działając przez wyspecjalizowane agendy, ONZ prowadzi swoją działalność w dwóch kierunkach, z jednej strony udzielając realnego wsparcia grupom najbardziej potrzebującym, z drugiej zaś strony podejmowane są inicjatywy mające uwrażliwiać całe społeczeństwo na sytuację seniorów. Poprzez przyjmowane rozwiązania normatywne o różnym charakterze obowiązywania ONZ stara się również wpływać na postawę poszczególnych państw członkowskich, zachęcając je do tworzenia odpowiednich gwarancji formalnych i materialnych dotyczących osób w podeszłym wieku.

IV. Działania Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz ochrony praw dzieci przebywających poza krajem swego pochodzenia oraz wychowujących się poza rodziną

Organizacja Narodów Zjednoczonych bardzo wiele uwagi poświęca prawom najmłodszych członków społeczności ogólnoludzkiej, którzy z racji ograniczonych możliwości działania bardzo często pozbawieni są możliwości efektywnej realizacji przysługujących im uprawnień. W niniejszym punkcie opracowania uwaga skoncentrowana została w głównej mierze na sytuacji dzieci przebywających poza krajem swego pochodzenia oraz wychowujących się poza rodziną. Pierwsza grupa podmiotów jest efektem narastającego w dwóch pierwszych dekadach XXI wieku zjawiska migracji ludności. Sam termin „migracja” pochodzi od łacińskiego terminu *migratio* i oznacza wędrówkę, czyli przemieszczanie się mieszkańców kraju lub regionu. Przyczyny migracji mogą mieć różnorodny charakter. Można wyodrębnić m.in. aspekt ekonomiczny (migracja zarobkowa) lub polityczny⁷⁵. Z pojęciem migracji bardzo blisko związane jest określenie emigracji (łac. *emigratio*) oznaczające dobrowolne opuszczenie rodzinnego kraju. Ze wskazanymi pojęciami skorelowane jest pojęcie imigracji (łac. *imigratio*), przez które rozumie się przyjazd do obcego kraju w celu osiedlenia się na stałe. Imigracja jest wynikiem emigracji i razem z nią tworzy procesy migracji ludności w świecie⁷⁶.

W literaturze przedmiotu wyodrębnia się ponadto takie określenia jak: reemigracja – powrót do kraju z emigracji, ekspatriacja – dobrowolne lub przymusowe opuszczenie terytorium swego kraju, repatriacja – powrót obywateli z zagranicy do swego kraju, zorganizowany przez ich władze państwowe, deportacja – przymusowe wydalenie osoby lub grupy osób z obszaru państwa, będące formą kary⁷⁷. Zjawisko migracji można rozpatrywać z punktu widzenia takich kryteriów, jak: przebieg i sposób organizacji; czas trwania; obszar, na którym się dokonuje; a także ze względu na czynniki mające wpływ na decyzję o zmianie miejsca

⁷⁵ M. Bielecki, *Bezpieczeństwo rodziny w kontekście zjawiska migracji*, [w:] *Bezpieczeństwo rodziny wobec współczesnych wyzwań*, red. W. Lis, Lublin 2021, s. 381.

⁷⁶ K. Markowski, *Ekonomiczne aspekty migracji*, [w:] *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M.S. Zięba, Lublin 2008, s. 37.

⁷⁷ K. Cenda-Miedzińska, J. Matejek, *Migracje a bezpieczeństwo rodziny w Unii Europejskiej*, [w:] *Procesy migracyjne we współczesnym świecie. Wyzwania dla społeczności międzynarodowej*, t. 2, red. R. Kordonski, O. Kordonska, Ł. Muszyński, Lwów–Olsztyn 2016, s. 104.

zamieszkania. Biorąc pod uwagę organizację i przebieg, wyróżnia się migracje: indywidualne, grupowe, legalne, nielegalne, dobrowolne, przymusowe, formalne i nieformalne⁷⁸.

Zakres określenia „dzieci wychowujące się poza rodziną” obejmuje zarówno osoby na stałe przebywające poza domem rodzinnym, np. domy dziecka, jak i te, które niezależnie od przesłanek czasowo przebywają poza środowiskiem rodzinnym i oddawane są pod opiekę osób trzecich, np. zakłady resocjalizacyjne, szpitale.

Organizacja Narodów Zjednoczonych otacza te grupy opieką nie tylko na poziomie normatywnym, ale także poprzez realne wsparcie świadczone przez jej wyspecjalizowane agendy.

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r. zapewnia każdemu człowiekowi, w tym dzieciom, prawo do poziomu życia zapewniającego zdrowie i dobrobyt jemu i jego rodzinie, włączając w to wyżywienie, odzież, mieszkanie, opiekę lekarską i niezbędne świadczenia socjalne. Okolicznościami, które upoważniają do specjalnej opieki są macierzyństwo i dzieciństwo. Wszystkie dzieci zaś zarówno małżeńskie, jak i pozamałżeńskie powinny korzystać z jednakowej pomocy społecznej (art. 25).

Gwarancje o ogólnym charakterze zostały zawarte również w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych, gdzie zapewnia się każdemu dziecku bez żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, kolor skóry, płeć, język, religię, pochodzenie narodowe lub społeczne, sytuację majątkową lub urodzenie, prawo do środków ochrony, jakich wymaga status małoletniego ze strony rodziny, społeczeństwa i państwa. Zagwarantowano ponadto prawa każdego dziecka do niezwłocznego zarejestrowania po urodzeniu, posiadania nazwiska i nabycia obywatelstwa (art. 24).

Inicjatorem włączenia art. 24 do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych była Polska. Nie odbyło się to bez oporów ze strony niektórych sygnatariuszy dokumentu. Argumentowano to w ten sposób, że skoro postanowienia Paktu dotyczą „każdego”, to również obejmują dzieci. Wyodrębnienie zaś jednej z grup społecznych spowoduje konieczność uregulowania sytuacji pozostałych, np. osób starszych czy upośledzonych umysłowo. Kontrowersje wywołał również fragment odnoszący się do zrównania praw dzieci pozamałżeńskich z dziećmi wychowującymi się w rodzinach, których rodzice zalegalizowali swój związek. Zwyciężył jednak pogląd lansowany przez zwolenników wprowadzenia odrębnej regulacji, zgodnie z którym potrzeby dziecka są różne od potrzeb dorosłych, dlatego też ochrona ich praw wymaga oddzielnych postanowień⁷⁹.

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych zagwarantował ochronę praw dzieci również w innych postanowieniach. W art. 23 ust. 4 nałożono na poszczególne państwa zobowiązanie do zapewnienia niezbędnej ochrony dzieciom po rozwiązaniu małżeństwa jego rodziców. Z kolei art. 10 dotyczy praw osób pozbawionych wolności, w tym małoletnich. Jeżeli dojdzie do takiej sytuacji, oskarżeni młodociani będą oddzieleni od dorosłych i możliwie jak

⁷⁸ K. Cenda-Miedzińska, J. Matejek, *Migracje...*, s. 103.

⁷⁹ K. Sękowska-Kozłowska, [w:] *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, LEX 2012, komentarz do art. 24.

najszybciej postawieni przed sądem celem osądzenia. Jeżeli zaś dojdzie do skazania, młodociani przestępcy powinni być oddzieleni od dorosłych i traktowani stosownie do swego wieku i statusu prawnego (art. 10 ust. 2 lit. b i ust. 3).

Szeroki zakres gwarancji dla interesujących nas grup podmiotów został zagwarantowany w Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. W art. 2 sformułowano zakazy antydyskryminacyjne. Na sygnatariuszy konwencji został nałożony obowiązek respektowania i gwarantowania praw wobec każdego dziecka bez jakiejkolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego. Strony porozumienia zostały ponadto zobowiązane do podejmowania odpowiednich kroków dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji.

Konwencja potwierdza proklamowane już we wcześniejszych dokumentach prawo dziecka do sporządzenia aktu urodzenia, otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz zachowania własnej tożsamości (art. 7 i 8). Proklamuje się również prawa dziecka do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką, zastrzegając jednak, że realizacja owych uprawnień uzależniona jest od okoliczności (art. 7 ust. 1).

Państwo powinno zagwarantować w swoich regulacjach wewnętrznych, by dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców (art. 9 ust. 1). Konsekwencją powyższych uprawnień jest nałożenie na państwo zobowiązań, w świetle których wnioski składane przez dziecko lub przez jego rodziców odnośnie do wjazdu lub opuszczenia kraju w celu łączenia rodziny, mają być rozpatrywane w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie. Państwo ma również zagwarantować, aby złożenie takiego wniosku nie pociągało za sobą ujemnych skutków dla wnioskodawców oraz członków ich rodzin (art. 10 ust. 1). Dziecko, którego rodzice przebywają w różnych państwach, będzie miało prawo do utrzymywania regularnych, z wyjątkiem okoliczności nadzwyczajnych, osobistych stosunków i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców (art. 10 ust. 2). Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa (art. 20 ust. 1). Poszczególne kraje mają obowiązek podejmowania właściwych kroków dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub wewnętrznego stosowanego postępowania, w przypadku gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną (art. 22 ust. 1). Warto również

wspomnieć, że obok Konwencji o prawach dziecka ochrona praw dzieci zawarta została w protokołach dodatkowych do tego dokumentu.

Dotychczas proklamowano trzy protokoły dodatkowe: Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne z 25 maja 2005 r. (wszedł w życie 12 lutego 2002 r.), Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii z 20 maja 2000 r. (wszedł w życie 18 stycznia 2002 r.) oraz Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień z 19 grudnia 2011 r. – ustanawiający mechanizm kontrolny nad przestrzeganiem Konwencji przez państwa-strony. Dwa pierwsze zostały ratyfikowane przez Polskę, niemniej jednak istotne z punktu widzenia podejmowanych zagadnień treści zostały zawarte w trzecim protokole, nieratyfikowanym przez nasz kraj⁸⁰. Protokół ten wprowadza nowy mechanizm składania zawiadomień w sytuacji łamania praw dziecka. Postanowienia zawarte w treści dokumentu czynią dziecko uprawnionym podmiotem do osobistego interweniowania w sytuacji, gdy zostały naruszone jego prawa. Protokół rozszerza kompetencje Komitetu Praw Dziecka odnośnie do przyjmowania zawiadomień dotyczących procedur ingerujących w prawa dziecka. Przewidziana w protokole procedura dotyczy wyłącznie podmiotów, które go ratyfikowały⁸¹. Komitet Praw Dziecka został zobowiązany do kierowania się zasadą najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. Ma mieć również na względzie prawa i poglądy dziecka, przy czym poglądom dziecka przyznaje stosowną wagę w zależności od wieku i stopnia dojrzałości dziecka (art. 2)⁸².

Prawa dzieci pozbawionych opieki rodziców chronione są również w Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁸³. Zgodnie z art. 23 ust. 5 poszczególne kraje zostały zobowiązane do podjęcia wysiłków, aby w sytuacji gdy najbliższa rodzina nie jest w stanie zająć się opieką nad dzieckiem niepełnosprawnym, zapewnić mu alternatywną opiekę w ramach dalszej rodziny, a jeżeli okaże się to niemożliwe – w ramach społeczności, w warunkach rodzinnych.

Gwarancje dotyczące zabezpieczenia praw dzieci przebywających poza domem zostały proklamowane zarówno na poziomie konwencji, które po ratyfikacji stanowią część praw krajowego, jak i w aktach o charakterze *soft law*, które stanowią jedynie punkt odniesienia dla stosowanych praktyk. Obok charakteryzowanej już Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, warto przyjrzeć się również innym regulacjom. Deklaracja w sprawie wyeliminowania wszelkich form nietolerancji i dyskryminacji opartych na religii lub przekonaniach zapewnia ochronę każdemu dziecku przed jakąkolwiek formą dyskryminacji na podstawie religii lub przekonań. W przypadku dziecka, które nie pozostaje pod opieką ani swoich rodziców, ani

⁸⁰ A. Wedeł-Domaradzka, Konwencja o prawach dziecka – hasło otwarte, http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php/Konwencja_o_prawach_dziecka_-_has%C5%82o_otwarte (dostęp: dnia 9 czerwca 2022 r.).

⁸¹ W. Skowron-Mihaescu, *Reforma Komitetu Praw Dziecka w świetle trzeciego Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2017, t. 26, nr 4, s. 112–113.

⁸² Tekst Protokołu dostępny jest na stronie <https://docplayer.pl/6060254-Protokol-fakultatywny-do-konwencji-o-prawach-dziecka-w-sprawie-procedury-skladania-zawiadomien.html> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁸³ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 1169 ze zm.).

opiekunów prawnych, należytej uwagi należy udzielać wyrażonym przez niego życzeniom bądź jakimkolwiek innemu dowodowi jego życzeń w dziedzinie religii lub przekonań, przy czym najwyższy interes dziecka ma być punktem odniesienia dla stosowanych praktyk (art. 5 ust. 3 i 4)⁸⁴.

Na konieczność ochrony osób nieletnich przed ewentualnym wejściem w konflikt z prawem zwrócono uwagę we wskazaniach Narodów Zjednoczonych z 14 grudnia 1990 r.⁸⁵ Podkreśla się tu rolę rodziny, jaką ta odgrywa w procesie wychowania i resocjalizacji, zwraca się również uwagę na fakt, że to na społeczeństwie spoczywa obowiązek udzielania jej pomocy w sprawowaniu opieki i ochrony dzieci, a także dbałości o ich zdrowie psychiczne i fizyczne (pkt 12). Administracja państwowa powinna stosować politykę wspomagającą wychowanie dzieci w stabilnym i spoistym środowisku rodzinnym. Należy tworzyć służby udzielające pomoc rodzinom, w których występują konflikty albo inne warunki zagrażające ich trwałości (pkt 13). Należy brać pod uwagę możliwość umieszczenia dziecka poza rodziną – w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej wówczas, gdy naturalna rodzina jest rozbita lub niestabilna, a pomoc ze strony społeczności i dalszych członków rodziny zawiodła. Powinno się umieszczać dzieci w warunkach możliwie najbliższych stałemu i trwałemu środowisku rodzinnemu, równocześnie tworząc w dzieciach poczucie ciągłości (pkt 15). W dokumencie podkreśla się również to, że specjalną uwagę poświęcić trzeba rodzinom dotkniętym przez następstwa zmian gospodarczych, społecznych i kulturowych, przebiegających szybko i wywołujących nierównomiernie rozłożone skutki; dotyczy to w szczególności dzieci z rodzin mniejszości autochtonicznych, przesiedleńców i uciekinierów (pkt 16).

Organizacja Narodów Zjednoczonych ustanowiła również reguły minimum dotyczące wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, którzy weszli w konflikt z prawem⁸⁶.

Zgodnie z przyjętymi założeniami żaden nieletni nie powinien być zabrany spod opieki rodziców, częściowo lub całkowicie, chyba że nakazują to okoliczności sprawy (pkt 18.2). Ponadto dla dobra nieletniego przebywającego w zakładzie powinno się umożliwić odwiedzanie go jego rodzicom lub opiekunom prawnym (pkt 26.5).

Dużo uwagi w dokumentach ONZ poświęca się osobom migrującym z własnego kraju, niezależnie od przesłanek, które je do tego przymuszają. Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 1951 r.⁸⁷ chroni prawa nieletnich pracowników, nakazując państwom przyjmującym to, aby zabezpieczyć uchodźcom legalnie przebywającym na jej terytorium takie samo traktowanie jak własnym obywatelom. Dlatego też w tym celu należy przestrzegać

⁸⁴ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1981.html> (dostęp: 1 sierpnia 2022 r.)

⁸⁵ Wskazania Narodów Zjednoczonych odnośnie do zapobiegania przestępczości nieletnich (Wskazania Rijadzkie) – przyjęte rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/112 z 14 grudnia 1990 r. – tekst za: P.J. Jaros, M. Michalak, *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2015, s. 323–335.

⁸⁶ Wzorcowe reguły minimum Narodów Zjednoczonych dotyczące wymiaru sprawiedliwości przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne 29 listopada 1985 r. – tekst za: P.J. Jaros, M. Michalak, *Prawa...*, s. 336–362.

⁸⁷ Konwencja dotycząca statusu uchodźców z 28 listopada 1951 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 119, poz. 515).

przepisów dotyczących najniższego wieku osób zatrudnionych oraz wynagradzania osób młodoletnich (art. 24 ust. 1 lit. a).

Prawa dzieci – bezpaństwowców chronione są w nieratyfikowanej dotychczas przez Polskę Konwencji w sprawie ograniczenia bezpaństwowości z 30 sierpnia 1961 r.⁸⁸ Zgodnie z art. 2 niemowlę znalezione na terytorium umawiającego się państwa, w przypadku braku dowodów, które by świadczyły przeciwnie, jest uznawane za urodzone na jego terytorium z rodziców posiadających obywatelstwo tego państwa.

Polska nie ratyfikowała również dotychczas Konwencji o ochronie praw wszystkich pracowników migrujących i członków ich rodzin przyjętej rezolucją 45/158 Zgromadzenia Ogólnego z 18 grudnia 1990 r. Celem Konwencji jest ochrona wszystkich legalnych i nielegalnych pracowników – migrantów przed wyzyskiem poprzez ustanowienie międzynarodowych standardów w zakresie opieki społecznej, ochrony socjalnej i praw człowieka oraz wynikających z nich obowiązków dla państw wysyłających i przyjmujących migrantów. W szczególności Konwencja ma zapobiegać nielegalnemu i niezgodnemu z przepisami zatrudnianiu migrantów⁸⁹. Jak wynika z oficjalnego stanowiska polskiego rządu, nasz kraj nie ratyfikował dotychczas Konwencji z uwagi na to, iż związanie się przez Polskę jej postanowieniami oznaczałoby konieczność zagwarantowania praw pracowniczych imigrantom, których status prawny byłby nieuregulowany. Takie rozwiązanie prowadziłoby do określenia katalogu uprawnień przysługujących osobom, których pobyt na terytorium Polski nie jest zgodny z przepisami polskiego prawa imigracyjnego⁹⁰.

Polska nie zdecydowała się również na ratyfikowanie „Globalnego porozumienia na rzecz bezpiecznej, uporządkowanej i legalnej migracji” z 10 grudnia 2018 r. (*Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*, GCM). W piśmie skierowanym do Rzecznika Praw Obywatelskich z 19 grudnia 2018 r. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji stwierdził m.in., że nieprecyzyjność wielu punktów dokumentu powoduje znaczne trudności interpretacyjne oraz praktycznie uniemożliwia potencjalne wdrożenie zapisów GCM do prawa polskiego. W ocenie rządu porozumienie GCM nie gwarantuje bezpieczeństwa dla Polski i może stanowić zachętę do podejmowania nielegalnej migracji. Porozumienie, zdaniem Ministra, jest sprzeczne z priorytetami polskiego rządu, którymi są bezpieczeństwo polskich obywateli i utrzymanie kontroli nad przepływami migracyjnymi⁹¹.

Obok przyjmowanych regulacji normatywnych ONZ chroni prawa dzieci migrantów za sprawą działalności wyspecjalizowanych agend.

⁸⁸ Konwencja o ograniczeniu bezpaństwowości z 30 sierpnia 1961 r., https://www.unhcr.org/pl/wp-content/uploads/sites/22/2016/12/Konwencja_1961_PL.pdf (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁸⁹ Zob. http://www.unic.un.org.pl/dyskryminacja/ct_cmw.php (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁹⁰ Odpowiedź Ministra Spraw Zagranicznych z 31 lipca 2006 r. na interpelację nr 3734 w sprawie związania się przez Rzeczpospolitą Polską międzynarodową konwencją o ochronie praw wszystkich pracowników-migrantów i członków ich rodzin, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 18 grudnia 1990 r., <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/main/49812COF> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁹¹ Zob. <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Odpowied%C5%BA%20MSWiA%2019.12.2018.pdf> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (*The UN Refugee Agency*, UNHCR) zostało powołane do istnienia 14 grudnia 1950 r. Agenda miała pierwotnie przyznany trzyletni mandat na realizację określonych zadań, jednakże zdecydowano się na dalszą kontynuację jej działań. W zakres działalności UNHCR wchodzi m.in.: monitorowanie granic, zapewnienie ochrony prawnej uchodźcom, monitorowanie warunków recepcyjnych uchodźców ze społeczeństwem, promowanie integracji, monitorowanie procesu przesiedleń oraz pomoc najbardziej potrzebującym (uchodźcy i bezpaństwowcy)⁹².

Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci (*United Nations Children's Fund*, UNICEF) został utworzony przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 11 grudnia 1946, by zapewnić żywność i opiekę zdrowotną dla dzieci i matek w krajach, które zostały zniszczone przez II wojnę światową. Po roku 1954, kiedy UNICEF został na stałe włączony do ONZ, zakres jego działalności znacznie się poszerzył: działa na rzecz poprawy warunków życia dzieci; mobilizuje siły polityczne oraz środki materialne, aby pomóc krajom, zwłaszcza tym rozwijającym się, w zapewnieniu dzieciom oraz ich rodzinom dostępu do podstawowych usług; zajmuje się opieką lekarską i pomocą w sytuacjach kryzysowych oraz zapewnieniem elementarnego wykształcenia dzieciom, zwłaszcza w krajach rozwijających się. Kluczowym elementem działań organizacji są programy pomocy dzieciom prowadzone w terenie⁹³.

Polityka ONZ dotycząca praw dzieci przebywających poza krajem swego pochodzenia oraz wychowujących się poza rodziną nie zyskuje tak szerokiej akceptacji w państwach członkowskich, jak chociażby działania w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego czy zapewnienia praw osób starszych. Niewątpliwie decydującą rolę odgrywają tu interesy państw członkowskich, które tak jak chociażby Polska sztywno trzyma się swoich priorytetów. Ze zrozumieniem należy postrzegać postawy poszczególnych rządów, niemniej jednak z całą pewnością tego rodzaju polityka dotyka również praw osób, które rzeczywiście potrzebują pomocy i samodzielnie nie są w stanie przezwyciężać istniejących barier. Z całą pewnością rola ONZ jest znacząca w kształtowaniu sytuacji rodzin, niemniej jednak to poszczególne państwa członkowskie ostatecznie nadają kształt proponowanym rozwiązaniom.

⁹² Zob. <https://www.unhcr.org/pl> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

⁹³ Zob. <https://stat.gov.pl/statystyka-miedzynarodowa/instytucjeorganizacje-miedzynarodowe/onz-organizacja-narodow-zjednoczonych/unicef-fundusz-narodow-zjednoczonych-na-rzecz-dzieci/> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).

V. Podsumowanie

Podsumowując ustalenia poczynione w niniejszym opracowaniu, można sformułować następujące wnioski:

1. Ochrona praw rodziny ściśle skorelowana jest z systemem ochrony praw człowieka.
2. Rodzina stanowi fundament społeczeństwa, a jej ochrona stanowi jedną z podstawowych powinności państwa i społeczności międzynarodowej.
3. Społeczność międzynarodowa postanowiła po zakończeniu II wojny światowej przywrócić sens takim pojęciom jak godność, wolność czy prawa jednostki, miało to urzeczywistnić się za sprawą powstałej 24 października 1945 r. Organizacji Narodów Zjednoczonych.
4. Doktryna większości kościołów i związków wyznaniowych akcentuje konieczność akceptowania praw człowieka.
5. Organizacja Narodów Zjednoczonych w swoich działaniach zajmuje się w głównej mierze ochroną i propagowaniem praw człowieka w różnych wymiarach życia społecznego, w tym tych, które dotyczą rodziny i jej poszczególnych członków.
6. Termin „polityka rodzinna” należy postrzegać jako ogół norm prawnych, środków i podejmowanych działań przez państwo, aby stworzyć odpowiednie warunki dla powstania i prawidłowego funkcjonowania rodziny.
7. Organizacja Narodów Zjednoczonych od momentu powstania wiele uwagi poświęca zagadnieniu dostępu do żywności. W ramach istniejących struktur funkcjonują liczne podmioty, których podstawowym celem jest troska o zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego.
8. Działalność ONZ w zakresie zapewnienia dostępu do pożywienia dokonuje się na wielu płaszczyznach, m.in.: normatywnej, organizacyjnej czy też poprzez funkcjonowanie wyspecjalizowanych agend.
9. Starzenie się społeczeństw jest zjawiskiem powszechnym. Występujący kryzys demograficzny powoduje brak zastępowalności pokoleniowej, co powoduje z jednej strony wymieranie populacji, z drugiej zaś systemy ubezpieczeń społecznych stają się coraz mniej wydolne.

10. Działania ONZ powinny zmierzać do troski o ludzi starszych, którzy jak najdłużej powinni pozostać niezależni i być aktywnymi członkami swoich rodzin i lokalnych społeczności.
11. Działania podejmowane przez ONZ koncentrują się w głównej mierze na działaniach mających aktywizować seniorów, zachęcając ich do tego, aby po przejściu na emeryturę nie pozostawali bierni zawodowo.
12. Organizacja Narodów Zjednoczonych bardzo wiele uwagi poświęca prawom dzieci, które z racji ograniczonych możliwości działań są bardzo często pozbawione są możliwości efektywnej realizacji przysługujących im uprawnień.
13. Polityka Organizacji Narodów Zjednoczonych dotycząca praw dzieci przebywających poza krajem swego pochodzenia oraz wychowujących się poza rodziną nie zyskuje tak szerokiej akceptacji w państwach członkowskich, jak chociażby działania w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego, czy zapewnienia praw osób starszych. Niewątpliwie decydującą rolę odgrywają tu interesy państw członkowskich.

Bibliografia

- Bielecki M., *Bezpieczeństwo rodziny w kontekście zjawiska migracji*, [w:] *Bezpieczeństwo rodziny wobec współczesnych wyzwań*, red. W. Lis, Lublin 2021.
- Bielecki M., *Ochrona rodziny i życia rodzinnego w kontekście wychowania zgodnie z przekonaniem rodziców*, Warszawa 2020, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2020/11/IWS_Bielecki-M._Ochrona-rodziny-i-%C5%BCycia-rodzinnego-w-kontek%C5%9Bcie-wychowywania-zgodnie-z-przekonaniami-rodzic%C3%B3w.pdf (dostęp: 9 czerwca 2022 r.).
- Cenda-Miedzińska K., Matejek J., *Migracje a bezpieczeństwo rodziny w Unii Europejskiej*, [w:] *Procesy migracyjne we współczesnym świecie. Wyzwania dla społeczności międzynarodowej*, t. 2, red. R. Kordonski, O. Kordonska, Ł. Muszyński, Lwów–Olsztyn 2016.
- Durasiewicz A., *Instrumenty polityki rodzinnej*, „Biuletyn Informacyjny. Wiadomości Społeczne”, red. K. Głębicka, Warszawa 2009.
- Hausner J., *Polityka a polityka publiczna*, „Zarządzanie Publiczne” 2007, nr 1.
- Janiszewska A., *Problem jakości życia ludzi starych w dokumentach międzynarodowych i krajowych*, [w:] *Jakość życia ludzi starych – wybrane problemy*, red. A. Janiszewska, „Space-Society-Economy” 2015, nr 14.
- Jaros P.J., Michalak M., *Prawa dziecka. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2015.
- Jurczyk T., *Geneza rozwoju praw człowieka*, „Homines Hominibus” 2009, nr 1.
- Jurek Ł., „Aktywne starzenie się” jako paradygmat w polityce społecznej, „Polityka Społeczna” 2012, nr 3.
- Kozerska E., *Papież Franciszek o prawie*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2016, t. 15, z. 2.
- Kraciuk J., *Bezpieczeństwo żywnościowe z perspektywy krajów słabo i wysoko rozwiniętych*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2015, t. 17, z. 3.
- Krzysztofiak J., Pawlak K., Kołodziejczak M., *Regionalne zróżnicowanie problemu niedożywienia na świecie*, Poznań 2020.
- Lubiński D., *Prawa człowieka w nauczaniu J. Ratzingera – Benedykta XVI*, [w:] *W służbie Kościołowi. Księga pamiątkowa poświęcona ks. infułatowi S. Gradowi*, Łódź 2012.

- Maciejewski M., *Teoretyczne aspekty ochrony wolności i praw jednostki*, [w:] *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, red. A. Bator i in. Wrocław 2013.
- Markowski K., *Ekonomiczne aspekty migracji*, [w:] *Migracja – wyzwanie XXI wieku*, red. M.S. Zięba, Lublin 2008.
- Myl M., *Prawo do życia rodzinnego z perspektywy europejskich oraz międzyamerykańskich organów ochrony praw człowieka. Zakaz dyskryminacji*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2020, z. 2.
- Osiatyński W., *Wprowadzenie do pojęcia praw człowieka*, <https://www.hfhr.pl/publication/wprowadzenie-do-pojecia-praw-czlowieka/> (dostęp: 9 czerwca 2022 r.).
- Pollok A., *FAO – Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa*, <https://www.gov.pl/web/rozwoj-technologie/organizacja-narodow-zjednoczonych-do-spraw-wyzywienia-i-rolnictwa> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).
- Rasińska R., Nowakowska I., *Obraz ludzi starszych w raportach i zestawieniach*, „Nowiny Lekarskie” 2012, nr 81(1).
- Sekretarz Generalny ONZ. *Wypowiedź na temat wytycznych dotyczących bezpieczeństwa żywnościowego 9 czerwca 2020 r.*, <https://www.un.org.pl/oionz/covid-19-i-bezpieczenstwo-zywnosciowe/3353#> (dostęp: 22 czerwca 2022 r.).
- Sękowska-Kozłowska K., [w:] *Międzynarodowy pakt praw obywatelskich (osobistych) i politycznych. Komentarz*, red. R. Wieruszewski, LEX 2012.
- Skobel S., *Prawa człowieka we współczesnym nauczaniu Kościoła katolickiego*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 2001, nr 10.
- Skorowski H., *Prawa człowieka w nauczaniu społecznym Jana Pawła II*, „Saeculum Christianum: pismo historyczno-społeczne” 1998, nr 5/2.
- Skowron-Mihaescu W., *Reforma Komitetu Praw Dziecka w świetle trzeciego Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2017, t. 26, nr 4.
- Szatur-Jaworska B., *Aktywne starzenie się i solidarność międzypokoleniowa w debacie międzynarodowej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” 2012, nr 17.
- Szewczyk R., *Funkcjonowanie i ochrona praw rodziny w ustawodawstwie polskim i Unii Europejskiej*, „Studia Elckie” 2010, t. 12.
- Śniadach O., *Czy potrzebujemy prawa do żywności*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2017, t. 38.
- Wedeł-Domaradzka A., *Konwencja o prawach dziecka – hasło otwarte*, http://encyklopediadziecinstwa.pl/index.php/Konwencja_o_prawach_dziecka_-_has%C5%82o_otwarte (dostęp: 9 czerwca 2022 r.).